

Τάσος Μαδαμόπουλος, «Πολιτιστικό Πολύκεντρο 'Ηλέκτρα Αποστόλου' Δήμου Ηρακλείου Αττικής», 11 Απριλίου 2005

Παραλλαγές του μαύρου σε φόντο λευκό

Διακειμενικά νεύματα και υποσελίδιες μυστικές συναντήσεις
στην ποιητική συλλογή *Παραλλαγές του μαύρου του Στάθη Κουτσούνη*

A. Ποίηση

Σε κατασκοπεύω, Στάθη Κουτσούνη, όταν ανοίγεις στο θησαυροφυλάκιο του Ομήρου το σταχτί κιβώτιο της Νέκυιας. Βλέπεις τον Οδυσσέα να πολιορκείται από τις ψυχές ανώνυμων κι επώνυμων νεκρών, που διεκδικούν και πάλι τη φωνή τους. Αρμέγεις το μέλλον σου από τους χρησμούς του Τειρεσία. Σε βλέπω μάταια να προσπαθείς τρεις φορές να αγκαλιάσεις τη σκιά της Αντίκλειας και ύστερα να απομακρύνεσαι βουβός και φορτωμένος ενοχές, σακατεμένος από τη βαριά κουβέντα της: «όχι, μες στο παλάτι δεν με πέτυχε η θεά / που, σημαδεύοντας καλά, βρίσκει παντού το στόχο της / δεν πήγα απ' τα πυκνά δικά της βέλη, μήτε κι έπεσε πάνω μου / αρρώστια μισητή, αυτή που μαραζώνει το κορμί του ανθρώπου / και βγάζει την ψυχή του. / Μόνον ο πόθος μου για σένα, το ξύπνιο σου μυαλό, λαμπρέ Οδυσσέα, / για την ευγενική σου καλοσύνη – αυτά μου στέρησαν / τη γλύκα της ζωής».

Μπορεί και να 'σουν εσύ το πουλί που σε κλαδί κυπαρισσιού τον δέκατο μετά Χριστόν αιώνα είδες την πλάκα να σηκώνεται και τον Κωσταντή να συνομιλεί μακάβρια με τη Λυγερή. Μπορεί να ήσουν μάρτυρας της σκηνής που το τάμα εκπληρώνεται, ματωμένος κι εσύ από την εμπειρία κάποιας ανάλογης απώλειας κι αγκιστρωμένος σε αρπαχτάρι όρκου.

Ο Σολωμός –ο μέγας εθνικός μας μύστης– ύφανε το θάνατο με νήματα λεπτά όλων των αποχρώσεων. Ένα ένα μελέτησες τα υφάδια. Τις Νεκρικές Ωδές, το Θάνατο του Λάμπρου και της Μαρίας, τη Φαρμακωμένη στον Άδη, που εκατάπιε το φαρμάκι – σαν αθάνατο νερό– και τραγουδώντας πέφτει στην αγκαλιά του χάρου, το Εις το θάνατο του Λορδ Μπάιρον, το θάνατο του Κρητικού, τα θαυμάσια επιγραμματικά σπαράγματα: «–Μάνα μου, σκιάζομαι πολύ / μην πεθαμένοι βγούμε. / –Σώπα, παιδάκι μου· οι νεκροί / την πλάκα τους βαστούνε».

Ύστερα αντάμωσες μάνα και γιο στην Ωδή του Ανδρέα Κάλβου: «Σεις οι δειλοί αχνίζετε / όταν τις ψιθυρίση / τ' όνομα του θανάτου· / αλλ' άφευκτος ο θάνατος, / άφευκτος είναι». Και πιο κάτω: «Υιέ μου πνέουσαν μ' είδες· / ο ήλιος κυκλοδίωκτος, / ως αράχνη, μ' εδίπλωνε / και με φως και με θάνατον / ακαταπαύστως». Όμως εσύ δεν άχνισες, δε φοβήθηκες· αναρριχήθηκες στους δαιδαλώδεις ιστούς της αράχνης γυρεύοντας στις *Παραλλαγές του μαύρου* σου ανταύγειες φωτός.

Μπορεί και να σου ράγισαν την καρδιά του Παλαμά τα μοιρολόγια για τον χαμένο τρίχρονο Άλκη. Ίσως να 'θελες κι εσύ ν' ακούσει τη σοφή αλλά άχρηστη πατρική συμβουλή: Ποια σημάδια να ρίξει η άγουρη ψυχή που αποδημεί στο πυκνό δάσος, για να μπορέσει να βρει ξανά το δρόμο του γυρισμού; Έμαθες πλάι στον *Τάφο* του τους ρυθμούς του άσκοπου αναφιλητού σε σπασμένους δεκαπεντασύλλαβους, που έγιναν μουσική υπόκρουση και σε στίχους δικούς σου.

Άκουσες και του Αλεξανδρινού τον ψίθυρο στο αυτί του Μάρκου: «Ο Λάνης που αγάπησες εδώ δεν είναι, Μάρκε, / στον τάφο που έρχεσαι και κλαις, και μένεις ώρες κι ώρες». Τον ακολούθησες επίσης, όταν οργισμένος πετάχτηκε έξω από το φριχτό

σπίτι του νεκρού αγαπημένου Μύρη, «πριν αρπαχθεί, πριν αλλοιωθεί / απ' τη Χριστιανοσύνη τους η θύμηση του Μύρη».

Ξεναγήθηκες στου Καρυωτάκη την ελεγειακή ποίηση, κι όταν βγάζει κι όταν φορά τη σατιρική της μάσκα. Το *ωραίο, φριχτό και απέριττο τοπίον* στο Η πεδιάς και το νεκροταφείον γίνεται και σκηνικό δικό σου. Ακούς το *πένθιμο και κατακόρυφο εμβατήριο*. Κρατάς στα χέρια σου τ' *ωραίο εκείνο γύψινο στεφάνι*. Είσαι ο ένας από τους τέσσερις που βαραίνει στον ώμο τους η εγκιβωτισμένη παρουσία του ποιητή και συμμετέχεις στο τελετουργικό ράντισμα *με χώμα και με αγκάθια*.

Σάλπισες το νυχτερινό προσκλητήριο στον *Νεκρόδειπνο* του Τάκη Σινόπουλου. Γνώρισες τη μοναχική γραφή που τα χαμένα πρόσωπα ζωντανεύει, γέρους, γυναίκες και παιδιά, *μέρες του σαράντα τέσσερα και μέρες του σαράντα οχτώ*.

Ή μήπως δεν αφουγκράστηκες τα *Ελεγεία της Οξώπετρας* στη δύση του Οδυσσέα Ελύτη; Εκείνο το «Σσος... πια τίποτε· τίποτε άσπρο ή λείο πια τίποτε / Μεθυστικό, μελωδικό, τίποτε· κανένα φωτισμένο από το πίσω μέρος / Νέφος...» στο Ύστερο των Σαββάτων, αλλά και τη βάρκα, στο Ακινδύνου, ελπιδοφόρου, ανεμποδίστου, που «όπου κι αν μπεις άδεια θα φτάσει» «σ' έναν μακρύ θαλασσινό Κεραμεικό»;

Σε βλέπω να βυθοσκοπείς στου Γιάννη Ρίτσου τη μεταθανάτια συλλογή με τον μελαγχολικό τίτλο *Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα*. Ακολουθείς με το βλέμμα σου τη βάρκα που διακρίνεται ευκρινέστατα κάτω από τη λαμπρότητα του φεγγαριού με τον σκοτεινό της βαρκάρη πάντα ίδιο και αγέραστο. Γράφεις μαζί του το Τελευταίο καλοκαίρι, πλακωμένο με τη βαριά μυρουδιά του θανάτου, αλλά και «με την υποκριτική ευσπλαχνία του» προς εκείνους που φεύγουν ανεπιστρεπτί.

Καθόσουν κι έπινες καφέ στο ίδιο καφενείο με τον Μίλτο Σαχτούρη, όταν «μια γυναίκα δίχως χέρια προσπαθούσε / να κρύψει ένα τηλέφωνο μέσα στο στόμα της». Άκουσες από το *χοντρό κόκκινο πουλί* την απειλή: «–Είσαι αφελής, δεν ξέρεις τίποτε, θα σε σκοτώσω!». Είδες και το *πυρακτωμένο* κεφάλι του ποιητή στο πιάτο, αυτό που το ξαναφόρεσε και τριγυρνούσε «έξαλλος στους δρόμους». Ήσουν μάρτυρας στη σφαγή, όταν *Χριστούγεννα του 48* έπεσε «η οβίδα στη φάτνη / του μικρού Χριστού». Είδες το *τόπι του θανάτου*. Το πήρες και στα χέρια σου και πέρασες πλάι από τα «σκισμένα τα κορίτσια σα χαρτόνι / με στίγματα από θειάφι μέσα στο κεφάλι».

Με τον Τάσο Λειβαδίτη θάψατε τον πατέρα. Έριξες κλεφτές ματιές, όταν άνοιξε η πόρτα προς το μεγάλο σκοτάδι. Είδες τα φοβερά βουβά πρόσωπα από τις ραγισματιές των τοίχων. Τα βράδια σου ακούς τους νεκρούς να σε επισκέπτονται, να σου κλέβουν την κουβέρτα, να πλαγιάζουν έξω από την πόρτα σου. Δεν κοιμάσαι. Περιμένεις ξάγρυπνος το λάλημα της αυγής.

Φοίτησε η γραφή σου στην Ακαδημία της φθοράς της Κικής Δημουλά. Στα Σημεία των καρπών από το *Τελευταίο σώμα μου* βίωσες την αγωνία της: «Με τέτοιο φως, / δεν μπορεί, / θα φανεί ο πατέρας μου, / δεν θα μείνει νεκρός / –δεν θα σε ξαναδώ– / θα ξαναείναι ο πατέρας μου πατέρας / κι όχι μια χωμάτινη εχεμύθεια». Και στο στυφό εκείνο Σαν να διάλεξες από την *Εφηβεία της λήθης*, όπου το λίγο χώμα αγοράζεται από τη λαϊκή όχι για τα λουλούδια αλλά για *εξοικείωση*: «Εκεί δεν έχει διάλεξε. Εκεί με κλειστά τα μάτια». Γνώρισες της Δημουλά όλους του αγαπημένους νεκρούς, που ζουν όμως μαζί της. Όχι ως σκιές· ως παρουσίες. Έμαθες το πικρό το μάθημα. Πως όσο ενηλικιώνεται η απουσία γύρω μας, τόσο εσωτερικά μας κατακτά και ασφυκτικά μας πνίγει.

Στην *Παραλογή* του Μιχάλη Γκανά άκουσες, είμαι βέβαιος, τη φωνή μιας άλλης μάνας, σπαραχτική, μ' ένα παράπονο σαν μαχαιριά: «Άμα πεθάνεις θα πεθάνω. Μ'

ακούς; // Σ' ακούω. Ψεύτη. / Ούτε αυτά που μου 'ταξες παιδί δεν κράτησες». Και εγκολπώθηκες την έσχατη παρακίνηση του ομοτέχνου: «Αν είναι να μιλήσει κανείς, ας μιλήσει για την αγάπη».

Και μίλησες και γι' αυτήν στην επόμενη ποιητική συλλογή σου, την *Τρομοκρατία της ομορφιάς*.

B. Πεζογραφία

Μεγάλωσες, Στάθη Κουτσούνη, με τις παπαδιαμάντειες ιστορίες και τα παραμύθια του Βιζυηνού. Σε τάραξε το *μοιρολόγι της φώκιας*, θρήνησες κι εσύ το χαμό της Ακριβούλας. Ξελογιάστηκες απ' το σουραύλι του βοσκόπουλου. Γεμάτος τύψεις αλλά και με περιέργεια ακατανίκητη βλέπεις κρυμμένος πίσω από το χείλος της δεξαμενής τη Φραγκογιαννού να πνίγει τις δυο αδελφούλες με νου *ψηλωμένο*. Κράτησες επτασφράγιστο μυστικό το *αμάρτημα της μητρός* του Γιωργάκη μέχρι την αποκαλυπτική σκηνή της εξομολόγησης και συνωμότησης με τον παππού στο *μόνον της ζωής του ταξείδιον* να αφηγηθείς τόσες μαύρες πλαστές ιστορίες όσες κι εκείνος, γιατί το 'ξερες πως κι εσύ δε θα μπορέσεις ποτέ να αφηγηθείς τη μόνη αληθινή, καταδική σου ιστορία.

Γύρισες στο κονάκι του ληστή μαζί μ' αυτόν και βρήκες τη γυναίκα του με παιδί ξώγαμο στο Πίστομα του Θεοτόκη. Έσκαψες το λάκκο κι εσύ και στήριξες στην αγκαλιά σου τη μισοπεθαμένη μάνα, που τιμωρήθηκε να θάψει με τα ίδια της τα χέρια μπρούμυτα τον καρπό του παράνομου έρωτά της. Άκουσες τον ήχο του άδικου δρεπανιού στον τρυφερό τράχηλο της αθωότητας.

Συντετριμμένος παρακολουθείς την εκταφή του εκτελεσμένου δεκαεξάχρονου από την παραγεμισμένη με κόκαλα παλικαριών γη μας στο εξαιρετικό 13-12-43 του Γιώργου Ιωάννου. Έζησες, ακόμη, μαζί με την Καίτη του ένα θριαμβικό δίωρο ελπίδας ότι ο θάνατος της μάνας μπορεί και να 'ναι νεκροφάνεια και ξέσπασες σε λυγμούς μετά την οριστική απόφαση του γιατρού. Είμαι βέβαιος πως έψαξες κάπου να βρεις κι εσύ μια *σαρκοφάγο* για ερωτική φωλιά κι ότι μακάρισες το ευτυχισμένο ζευγαράκι για το πέραν κάθε υποψίας καταφύγιό του.

Η ατμόσφαιρά σου έχει τη συννεφιά της ατμόσφαιρας των διηγημάτων του πρόωρα χαμένου Μάριου Χάκκα. Στιγμές στα ποιήματά σου αντανακλούν την Περίπτωση θανάτου, την Αυτοπυρπόληση, το Φωτογράφο και το Καμιόνι, το Πτώμα, την Τροχαία περίπτωση, αλλά πιο πολύ το διήγημα Τα τελευταία μου. Δίνεις κι εσύ σε *παραλλαγές του μαύρου* τον τρόπο και το σαρκασμό. Σφυρίζεις κι εσύ τα δικά σου ποιήματα μέσα στο σκοτεινό δάσος, το ξεφοβάσαι και το περνάς.

Και όταν το τρίτο γεράκι –το περίβλημα του θανάτου– ξέφυγε από το μεγάλο κλουβί του και επισκέφτηκε τον Ιππότη Τσελάνο, ήσουν κι εσύ εκεί. Εσύ του άνοιξες το παράθυρο και άκουσες το στοχαστικό του κρώξιμο μαζί με τη Θεοφανώ Καλογιάννη: «Ο πλήρης θάνατος δεν έρχεται στη μάχη, αλλά τη νύχτα, όταν αμβλύνονται οι φιλοδοξίες και ατονούν τα κάθε είδους ανδραγαθήματα. Δίκασες και έκρινες πολλούς. Όποιος όμως αποφασίζει για ξένους θανάτους περιφρονεί και σταδιακά ξεχνά τον δικό του». Ύστερα ακολούθησες τη νεκρική πομπή, όπως την ιστορεί ο Τζιότο στο ομώνυμο αριστούργημά του. Σκεφτόσουν: Αν ζούσες τη ζωή σου ανάστροφα, καθώς ο ιππότης, τα ίδια ποιήματα θα έγραφε αρχίζοντας από το τελευταίο;

Σπούδασες βέβαια και τον Ηλία Παπαδημητρακόπουλο· τα περίφημα αυτοβιογραφικά διηγήματα του *Γενικού αρχειοθέτη*. Το Ενύπνιο είναι το ένα, όταν Φλεβάρη του '82 ετοίμαζαν το τρισάγιο στον τάφο του πατέρα του. Το άλλο από τα παιδικά του χρόνια στην Κατοχή, στο γυναικωνίτη του Αγίου Αθανασίου και αργότερα πολύ στην επικήδεια τελετή του Τάκη Σινόπουλου. Συγγενεύεις ωστόσο και με τα διηγήματά του Οβολός, Νεκροφάνεια, Το πενηντάρι. Ένωσες μήπως να σε απαξιώνει το βλέμμα του πιστού σκύλου κάτω από το φέρετρο; Μα πιο πολύ ακούω το αγχωμένο τρεχαλητό σου στο αμμοχάλικο της άδειας πλατείας, όταν αποφασιστικός και ακάματος σε κυνηγά ο δικός σου άγνωστος ποδηλάτης. Τη δύναμη της απειλής να ποιεί την έχεις γνωρίσει κι εσύ πολύ καλά.

Και από τον Πύργο στο οροπέδιο του Λασιθίου. Ήσουν μέσα στο εγκαταλειμμένο θεόκλειστο σπίτι. Είδες το τελετουργικό. Την τομή στη φλέβα, τη λακουβίτσα να γεμίζει αχνιστό αίμα, τη σκιά του πατέρα στο *Βίο του Ισμαήλ Φερικ* πασά της Ρέας Γαλανάκη. Μύρισες το άρωμα από το ίδιο μήλο, το άρωμα που είχε ποτίσει βαθιά τους νοτισμένους τοίχους και τους πόρους της μνήμης. Ένωσες κι εσύ το μεγάλο τραγικό δίλημμα. Με αυτούς ή με τους άλλους;

Το ταξίδι μας τελειώνει (τελειώνει άραγε;) στα στενά πηγάδια της Ηπείρου, πλάι στην κοίτη του Αχέροντα. Άκουσες το άγριο ποδοβολητό των διψασμένων ψυχών. Μίλησες με τον νεκρό αδελφό, που ξύπνησε κι αυτός από το προσκλητήριο του λαουτιέρη. Μίλησες με τον εαυτό σου. Προσπάθησες να τον γνωρίσεις κι εσύ. Ήταν η εποχή που άνθιζε το *ασημόχορτο* του Βασίλη Γκουρογιάννη. Η επιχείρηση αυτογνωσίας και αυτοκάθαρσης έχει φτάσει βαθιά και πονάει.

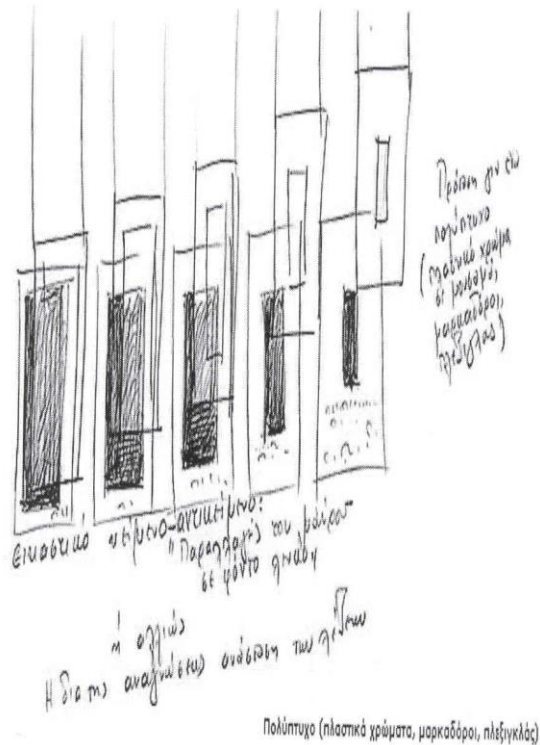
Παυσίπονο, προσωρινό επίθεμα στις ανοιγμένες πληγές του δημιουργού, και του αναγνώστη, σαν δώρο, μόνο ένα ποίημα.

Σε φόντο λευκό

Του μαύρου οι τόνοι ξεθωριάζουν, Στάθη Κουτσούνη, καθώς ωριμάζει η σκέψη σου και η γραφή σου. Το στοχασμό του θανάτου διαδέχεται ο στοχασμός του έρωτα στην τελευταία σου ποιητική συλλογή, την *Τρομοκρατία της ομορφιάς*. Εδώ κρυσταλλώνονται ιδέες που γέρνουν προς το γκρίζο ή που πλησιάζουν ακόμη και στο λευκό.

Σε απασχολεί τώρα και το διάστημα πριν από το μεγάλο Μετά. Η ζωή με τους ανυπεράσπιστους έρωτες, τη δικαίωση ή τη συντριβή τους. Η τρομοκρατούσα ομορφιά και τα τρομοκρατημένα θύματά της. Η ζωή με τις απρόσμενες εμπνοές, τις ευτυχείς ή ατυχείς απόπειρες πραγμάτωσης της ποιητικής ιδέας. Η ζωή, και πάλι βέβαια, με το σπόρο της φθοράς γαντζωμένο στα σπλάχνα της. Η ζωή ωστόσο που επιμένει. Παραπονιέσαι, γκρινιάζεις και αγωνιάς. Ωστόσο, γράφεις. Πριν από την ολοκληρωτική σιωπή του τέλους αφήνεις στον κόσμο τις λέξεις. Έχουν και οι ποιητές το δικό τους δημιουργικό δρεπάνι και μ' αυτό παλεύουν το θάνατο.

Σημείωση: Το παραπάνω κείμενο εκφωνήθηκε στις 11 Απριλίου 2005 στο Πολιτιστικό Πολύκεντρο 'Ηλέκτρα Αποστόλου' του Δήμου Ηρακλείου Αττικής σε τιμητική εκδήλωση για τον ποιητή Στάθη Κουτσούνη. Στο πλαίσιο της εκδήλωσης, ο εικαστικός και συγγραφέας Τάσος Μαδαμόπουλος παρουσίασε το πολύπτυχό του «Παραλλαγές του μαύρου σε φόντο λευκό» ή αλλιώς «Η δια της αναγνώσεως ανάσταση των λέξεων», δανειζόμενος και επαυξάνοντας τον τίτλο της ποιητικής συλλογής *Παραλλαγές του μαύρου* του Στάθη Κουτσούνη. Παραθέτουμε σχέδιο του έργου, μαζί με το συνοδευτικό κείμενο:

Πέρα απ' την δια της πίστεως Ανάσταση, τόσο δύσκολη εξάλλου, συντελείται και η ανάσταση των λέξεων, των κειμένων, των βιβλίων, η ανάσταση δηλαδή του λόγου.

Τα βιβλία επιτύμβια μνημεία και οι λέξεις σφραγισμένα μνήματα. Οι βιβλιοθήκες τεράστιες νεκροπόλεις με τους χιλιάδες αζήτητους τόμους τους φυλαγμένους στις προθήκες να περιμένουν υπομονετικά τους αναγνώστες τους. Τα βιβλία πρόσφορα πάντα για μελλοντικές περιδιαβάσεις και ξεφυλλίσματα. Τα βιβλία *παραλλαγές του μαύρου σε φόντο λευκό*. Σιωπηλές φωλιές λέξεων που κείνται νεκρωμένες μπροστά σε απορούσες συνειδήσεις, το ίδιο σιωπηλές μα γεμάτες προσδοκίες. Έτσι, κάθε φορά που ανοίγουμε ένα βιβλίο κι αρχίζουμε την ανάγνωση του κειμένου, οι λέξεις ανασταίνουν τα νοήματά τους. Κάθε διαβασμένο βιβλίο είναι ένα νεκραναστημένο βιβλίο, που χρωστά τη ζωή του σε έναν αναγνώστη και μιαν ανάγνωση. Παράλληλα, κάθε φορά που ανοίγουμε ένα βιβλίο, το άρωμα μιας ξένης ή ξεχασμένης ζωής κατακλύζει την ύπαρξή μας και μας αιμοδοτεί. Είμαστε τώρα εμείς οι αναστημένοι, που χρωστάμε τη ζωή μας σ' αυτό το βιβλίο. Έτσι, κάθε ανάγνωση εξελίσσεται και καταλήγει σε νίκη της ζωής. Κάθε ανάγνωση επιβεβαιώνει ότι ο θάνατος (της γραφής και του αναγνώστη) επατήθη. Τελικά αυτός ο χάρτινος των κειμένων Κεραμικός, αυτός ο απέραντος δαιδαλώδης Κεραμικός του γραμμένου λόγου είναι ίσως ο μόνος τόπος όπου μπορεί να επιτευχθεί για τους πολλούς η Αθανασία.

Γράφουμε αλλά και διαβάζουμε, μιλάμε και γράφουμε για τα διαβάσματά μας, κι έτσι οικειωνόμαστε το θάνατο και τον ξεφοβόμαστε. Χάνει κάτι από το αποτρόπαιο πρόσωπό του κι αποτελεί συμβάν στη ζωή μας.